МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ
УДК 061.237 (043.3): 008

Самойленко Неля Василівна

ШЛЯХИ МОДЕЛЮВАННЯ ІНОВАЦІЙНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ КЛУБНОГО ТИПУ ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ

Спеціальність
13.00.05 – соціальна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському державному інституті культури.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Цимбалюк Наталія Миколаївна,** професор, завідувач кафедри соціології Київського державного інституту культури, м. Київ

Офіційні опоненти:

1. Доктор історичних наук **Коновець** Олександр Федорович, завідувач відділом національної культури Київського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка

2. Кандидат педагогічних наук **Подкопаєв** Володимир Петрович, генеральний директор Українського Центру культурних досліджень, м. Київ

Провідна установа – Інститут підвищення кваліфікації працівників культури Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ.

Захист відбудеться 30 жовтня 1997 р. о 15.30 на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 01.34.02 у Київському державному інституті культури (м. Київ, вул. Щорса, 36).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціальні перетворення, що відбуваються в Українській державі, сприяють створенню нової культурної ситуації. Відбувається перегляд духовних цінностей суспільства, поширюється різноманітність культурного життя, підсилюється регіональний аспект у розвитку культури, йде формування її нової інфраструктури.

Визначальною складовою нової соціокультурної ситуації є оновлення змісту культурно-освітньої роботи, приведення її у відповідність до сучасних потреб особи і суспільства.

Нова культурна політика нашої держави пов'язана з культурним відродженням.

Значення національно-культурного розвитку і відродження історичної свідомості та традицій українського народу підкреслюється в Декларації про державний суверенітет України.

Конституція України проголошує право громадян на задоволення їх культурних потреб і сприяння держави розвитку культури та культурної самобутності народу (ст. 11,36).

Значне місце у відродженні української культури належить державним закладам культури, серед яких провідне місце посідають клуби, бібліотеки, музеї та інші типи установ культури.

Ці заклади надають можливості і створюють умови для поширення народного мистецтва, формування громадської думки, духовного розвитку, задоволення культурних потреб і організації відпочинку населення.

Через діяльність вищезгаданих культурно-освітніх, просвітницьких та дозвіллєвих закладів культури реалізується державна культурна політика, в якій все більшу вагу має регіональний аспект.

На сучасному етапі розбудови держави головним напрямком її культуротворчої діяльності стає розробка основ нової культурної політики, яка б враховувала політичні та соціально-економічні реалії, максимально використовувала можливості науковотворчого потенціалу суспільства. Розвиток цього напрямку діяльності держави супроводжується появою окремих негативних тенденцій. Тому клубні установи, поряд з іншими закладами культури, переживають зараз складний період і потребують реорганізації.

В останні роки зменшилось фінансування культури з місцевого та державного бюджетів.

Відмовившись від традиційних ідеалів виховання, заклади культури не знайшли свого місця і не усвідомлюють своєї ролі у впровадженні нових морально-етичних цінностей.

Більшість населення висловлює незадоволення діяльністю традиційних масових закладів культури, які не враховують зміни в політичній, соціальній та економічній сферах і продовжують працювати за стереотипними методами при тому ж арсеналі форм, але в значно гірших умовах.

Одна з найболючіших проблем культурного сьогодення – існування клубних закладів. Згідно матеріалів наукових досліджень заклади культури освоюють менше 5% вільного часу. Клубні форми не користуються у населення популярністю, бо не можуть задовольнити дозвіллєвих потреб.

Таким чином, назріла гостра необхідність у переорієнтації діяльності закладів культури клубного типу, у необхідності пошуку сучасних форм свого буття.

Нові політичні і соціально-економічні умови, перехід до рин-

кової економіки, демократизація і гуманізація суспільства, докорінна зміна методології культурно-просвітницької роботи, її місця в ролі суспіства, вимагають внести корективи у завдання, зміст і методи роботи установ, визначення її соціальної суті.

В сучасних умовах виникло протиріччя між рівнем існуючих культурних потреб населення і соціально-педагогічним потенціалом закладів культури.

Означене протиріччя пов'язане з різким скороченням державних асигнувань, деградацією галузевих ресурсів, консерватизмом системи управління та підготовки і перепідготовки кадрів.

СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

В науковій літературі проблемам творчої діяльності людини, впливу культури на виховання та їх значенню приділяється значна увага.

Активну роль у розвитку цього напрямку відіграли філософи А.Н. Авер'янов, В.Г. Кузьмін, М.С. Коган.

В дослідження сучасних педагогів Ю.П. Азарова, В.П. Безпалька, А.В. Мудрика, В.І. Чепелєва розкриваються можливості системного підходу до виховних процесів.

Проблеми організації виховного процесу в клубних закладах відтворено в педагогічній літературі в працях О.В. Сасихова, Ю.О. Стрельцова, Є.І. Смирнової, В.І. Чепелєва. Багато ідей не втратили актуальність до цього часу і підлягають творчій розробці.

В наукових дослідженнях О.В. Сасихова, Є.І. Смирнової аналізується специфіка виховного процесу в клубній самодіяльності, де є творчі умови для виховання і розвитку особистості.

Проте, поза увагою вчених залишаються педагогічні можливості інших напрямків діяльності закладів культури.

Спираючись на загально-педагогічні підходи, науковці Л. Біляєва, Г.П. Блинова, В.А. Беседіна, М.Н. Зеленецький, З.І. Петрова, В.В. Тріодін вивчали педагогічний процес у клубі як систему, що має певну структуру, компоненти, засоби функціонування.

Вони визначають, що педагогічна система установ клубного типу передбачає наявність таких компонентів:

1) мети соціокультурної діяльності, її змісту; 2) суб'єкту виховного впливу;

3) об'єкту виховного впливу; 4) педагогічних факторів та умов; 5) засобів педагогічного управління виховним процесом.

В сучасній літературі функціонування клубу як педагогічної системи розглядається у взаємодії суб'єкта і об'єкта виховання, у використанні специфічних засобів, форм і методів клубної роботи.

В вищезгаданих роботах теоретичні та практичні новації розкривають проблему динаміки розвитку типів та моделей клубних закладів. Це свідчить про недостатню розробку обраної нами теми дослідження.

Проблеми реформування культурно-просвітницької роботи більш докладно почали розглядатися в кінці 80-х років в працях Т.М. Кисельової, А.Ф. Мироненко, Н.М. Цимбалюк. З'являються публікації А.А. Леонової, Л.М. Приселкової, Н.Д. Подкуйко, які висвітлюють проблеми моделювання і впровадження в практику нових типів клубних закладів та пріоритетні напрямки їх діяльності.

Виключенням є роботи Г.М. Загадарчук, В.П. Подкопаєва, Н.М. Цимбалюк, які розглядають широкий діапазон питань, пов'язаних з модернізацією клубної справи.

Аналіз наведених робіт показує, що до предмету їх наукового дослідження не входили питання вивчення передумов створення та функціонування іноваційних клубних закладів, а також побудови оптимальної моделі сучасного клубу, що підвищує актуальність даного дисертаційного дослідження.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ – іноваційні заклади культури клубного типу.

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ – моделювання іноваційних закладів культури.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ – вивчення педагогічних факторів, які сприяють вдосконаленню культурно-освітньої діяльності населення іноваційних закладів культури клубного типу.

Попередній аналіз проблеми дозволив сформувати головну початкову ГІПОТЕЗУ ДОСЛІДЖЕННЯ: подолання протиріч між рівнем існуючих культурних потреб населення і соціально-педагогічним потенціалом закладів культури пов'язане із моделюванням багатопрофільних культурно-освітніх комплексів на міжгалузевій основі. Іноваційні моделі відповідають культурним потребам населення.

Методологічну основу дисертаційної роботи становлять основні положення теорії та практики управління соціальними процесами, педагогічні, психологічні ідеї щодо створення нової педагогічної системи, науковий підхід до культурно-педагогічної діяльності закладів культури нового типу.

У роботі використано комплекс науково-педагогічних методів: теоретичний аналіз проблеми, дослідницько-експериментальна робота, методи опитування, вивчення і узагальнення передового досвіду, аналіз спостереження за діяльністю іноваційних клубних закладів, контент-аналіз клубної документації, моделювання та ін.

В ході дослідження необхідно було розв'язати такі завдання:

- вивчити особливості функціонування іноваційних закладів культури клубного типу (ІЗККТ) як реально існуючих педагогічних систем;

- визначити сутність і специфіку педагогічної діяльності іноваційних закладів культури клубного типу;

- проаналізувати методи та засоби побудови цілісної педагогічної системи організації дозвілля і культурної діяльності;

- розробити теоретичну модель педагогічної системи культурно-освітнього центру як іноваційної установи культури;

- вивчити педагогічний вплив іноваційних закладів культури на формування дозвіллевих потреб населення;

- визначити шляхи удосконалення педагогічного процесу в ІЗККТ, обґрунтувати рекомендації по їх організації.

В зв'язку з цим проведено дослідницько-експериментальну роботу в клубних установах Артемівського, Великоновосілківського та Старобешівського районів Донецької області.

Крім того, вивчався досвід роботи по створенню іноваційних установ в інших районах області та областях України, зарубіжні здобутки.

НАУКОВА НОВИЗНА дослідження полягає у визначенні педагогічних факторів та моделюванні іноваційних закладів, затвердженні нових принципів, побудові педагогічної системи дозвілля, відході від стандартності та уніфікованості виховного процесу, використанні в роботі закладів нових педагогічних технологій. Розроблено класифікацію закладів культури клубного типу.

ТЕОРЕТИЧНА ЗНАЧИМІСТЬ роботи пов'язана з введенням у науковий обіг нових понять: іноваційна установа, культурно-педагогічний потенціал, культурно-освітній центр, міжгалузева кооперація та інтеграція.

ПРАКТИЧНА ЗНАЧИМІСТЬ дослідження полягає в тому, що автором розроблено методику створення культурно-освітнього центру, визначено показники діяльності іноваційних закладів культури, розроблено прогностичну модель культурно-освітнього центру.

На захист виносяться:

1. Модель культурно-освітнього центру, розроблена дисертантом.

2. Педагогічна система іноваційних закладів культури, запропонована в дисертаційному дослідженні.

ДОСТОВІРНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ І ВИСНОВКІВ дослідження забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних положень, комплексом використаних методів, адекватних предмету, меті і завданням дослідження, якісним і кількісним аналізом результатів дослідження.

АПРОБАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ здійснювалася в процесі дослідно-експериментальної роботи, а також шляхом запровадження його наслідків в практику культурно-освітніх закладів Донецької області. Основні положення дослідження використані дисертанткою при читанні спецкурсу в Донецькому училищі культури, обласних курсах підвищення кваліфікації працівників культури, заслуховувались на науково-практичних конференціях, а також семінарах. За результатами дослідження опубліковані роботи в періодичній пресі та методичних збірниках.

Дослідження проводилось у три етапи: на першому етапі (1994-1995 рр.) вивчалась література з питань теорії та історії питання, створення та функціонування клубних закладів нового типу як в Україні, так і за її межами.

На другому етапі (1995-1996 рр.) проведено експериментально-дослідницьку роботу в Донецькій області. На третьому етапі (1996-1997 рр.) підведено підсумки формуючого експерименту, створено модель культурно-освітнього центру, розроблено рекомендації щодо створення інноваційних закладів культури клубного типу.

СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦІЇ. Мета та завдання дослідження, методологія та методика, набутий у ході роботи теоретичний та емпірічний матеріал зумовили структуру дисертації, яка складається з вступу, двох розділів, заключення, списку використаної літератури та додатків (обсяг роботи 220 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі дано обгрунтування актуальності теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу і методи дослідження, розкрито положення, що виносяться на захист, наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження.

В першому розділі **«Гносеологія розвитку закладів культури клубного типу в педагогічній теорії та практиці соціальної педагогіки»** розглянуто становлення та функціонування мережі закладів культури клубного типу, особливості та завдання педагогічного процесу, формування педагогічної системи в іноваційних закладах культури клубного типу на сучасному етапі. Сформульовано робоче поняття «іноваційні заклади культури клубного типу».

Досліджено визначальні фактори формування клубів та установ, які виконують культурно-освітні функції і культивують різноманітні форми клубної роботи, а також процес виникнення перших педагогічних систем, побудова і зміст діяльності яких відповідають певним суспільним формаціям.

Структура першого розділу послідовно розкриває гносеологічне коріння формування мережі закладів культури клубного типу як педагогічної системи.

Становлення української держави пов'язано з демократичними перетвореннями, з відновленням кращих культурних традицій українського народу, до яких належить і традиція створення загальнодоступних установ культури.

Починаючи з XI ст. в Україні існували різні типи установ, які виконували культурно-освітні функції і культивували різноманітні форми культурно-освітньої роботи.

В той же час з'явились перші педагогічні системи, структура і зміст діяльності яких відповідали певним суспільним формаціям.

Так, перші українські клуби почали функціонувати на початку XX ст. і сприяли розповсюдженню освіти і культури серед народу. В 20-ті роки розпочався рух за створення і розвиток культурно-освітніх установ в промислових центрах.

З початку заснування вони стали центрами масової роботи.

В цей період почала формуватися клубна мережа і на Донеччині.

Не дивлячись на обмежені можливості, клуби відігравали велику роль у вихованні трудящих Донбасу. Вони об'єднували робітників підприємств на грунті професійного і виробничого навчання, формували систему основних форм клубної роботи.

В цей час склалася система основних форм клубної роботи.

Аналіз діяльності клубних закладів соціалістичного періоду свідчить про тотожність започаткованих у 20-ті роки форм і методів роботи.

Клубна мережа постійно удосконалювалась, але розвивалась без урахування потреб населення. В соціалістичний період було сформовано розгалужену клубну мережу, яка будувалась за територіально-адміністративним розподілом. З цією метою було розпочато створення культурно-спортивних комплексів, спрямованих на об'єднання зусиль культурно-освітніх, спортивних та інших організацій для здійсненя комплексного підходу до виховання населення, організації змістовного дозвілля, для більш повного і раціонального використання бази й кадрів культури, спорту, кіно, народної освіти.

Створені за такою схемою клубні заклади були уніфіковані, стандартизовані та мали плановий характер діяльності. Вони втратили здатність реагувати на запити людей, внаслідок чого з'явився дефіцит престижу, довіри до клубу.

В дисертації аналізуються роль та значення духовної культури в ситемі виховання. У розробці цього напрямку автор застосував філософські концепції А.Н. Авер'янова, В.Г. Кузьміна, М.С. Когана.

Соціально-культурна діяльність розглядається в дослідженні як творчий процес, в межах якого відбувається не тільки духовне збагачення суспільства новими цінностями, але й самоутворення людини як суб'єкта культурно-історичного процесу.

Представники іншої орієнтації (В.С. Давидович, Ю.О. Жданов та Е.С. Маркар'ян) вбачають у культурі специфічний засіб людської діяльності, що забезпечує збереження і відтворення цивілізації в умовах мінливості навколишнього світу.

Значну частину розділу присвячено визначенню функцій виховних сил суспільства, розробці питань їх інтеграції, аналізу цього процесу в площині культурно-просвітницької роботи. Основою інтеграції виховних сил визначено особистісний підхід до людини, що формується і перебуває «поза відомством».

На основі аналізу емпіричного досвіду підтверджується теза, висунута член-кореспондентом Академії педагогічних наук України В.І. Чепелєвим, на думку якого, функції культурно-освітніх установ неможливо обмежувати художньо-естетичним вихованням.

Інтеграція виховних сил забезпечує сприятливі умови для залучення населення до тих видів суспільно-корисної, культурно-творчої та спортивно-масової роботи, які відповідають культурним традиціям конкретного регіону. При розгляді загальних і конкретних питань роботи закладів культури клубного типу у ви-

ховному процесі використовувався принцип системного підходу (Л.І. Біляєва, Г.П. Блинова), що передбачає розгляд клубу як соціального інституту.

В ході дослідження було вивчено іноваційні заклади культури, як педагогічну систему, розроблено методологію моделювання галузевих закладів культури, визначено принципи та закономірності функціонування, основні складові елементи клубу, як об'єкту теорії виховної діяльності.

Вивчення клубу як педагогічної системи відбувалось у двох напрямках. З одного боку, клуб розглядався як відкрита соціально-педагогічна система, що передбачає використання виховних процесів разом з іншими соціальними інститутами. Друга позиція полягає в тому, що клуб – це сукупність різних форм самодіяльності, виховні функції яких реалізуються в межах творчого колективу.

Клубна педагогічна система передбачає організацію діяльності аматорських колективів, функціонування системи цілеспрямованих масових виховних заходів, стимулювання неформального спілкування «випадкових» відвідувачів клубу.

Спираючись на загально-педагогічні підходи, педагогічний процес у клубі було побудовано, як систему, що має певну структуру, компоненти, засоби функціонування.

Велике значення надавалось вивченню змісту педагогічного процесу. Виховна мета пов'язувалась з громадським та творчим становленням особистості.

Велике значення у розгляді клубної педагогічної системи надавалось вивченню суб'єкту педагогічного процесу. Реалізація виховних цілей і завдань експериментальної роботи визначається професійними і особистісними якостями клубного працівника (М. Верещагіна, З. Менжелевська, Р. Ібрагімова, І. Каалашникова). Вдосконалення професійних якостей працівника культури розг-

лядається в тісному зв'язку з подальшим розвитком системи підготовки спеціалістів в навчальних закладах культури і мистецтва.

Організація виховного процесу в клубі передбачає проведення певної виховної роботи серед самих працівників культури. Цей факт має принципове значення для вдосконалення ефективної діяльності клубу, підвищення результативності виховання. Отже, в умовах клубного виховного процесу відбувається «паралельне виховання» педагогічного колективу і клубної аудиторії.

Однією з актуальних проблем, пов'язаною з дослідженням суб'єкту педагогічного процесу в клубах, є розробка «механізмів» педагогічного управління діяльністю клубних самодіяльних колективів. Важливість цієї проблеми пояснюється тим, що педагогічний вплив на клубну аудиторію здійснюють не тільки клубні працівники, але й члени клубних формувань, які вступають в різні за змістом форми спілкування і виконують виховні функції, що є суттєвим фактором педагогічного процесу в клубі, де клубна аудиторія стає своєрідним постійнодіючим суб'єктом.

Ці теоретичні постулати докладно вивчено в умовах функціонування аматорських формувань. Доведено виховне значення клубних структур, їх педагогічну ефективність, яка в багатьох випадках значно перевищує результати масової виховної діяльності клубів. Конкретизація поняття об'єкту клубної роботи та вирішення завдання включення його в культурологічну діяльність сприяло поглибленню поняття реальної та потенційної аудиторії.

Реальна аудиторія розглядається в дослідженні, як група стабільних відвідувачів клубу.

Потенційна – як та частина населення, що з різних причин не відвідує ЗККТ, але за певних соціально-педагогічних умов може стати їх активними відвідувачами.

Аудиторія клубних масових заходів трактується як короткомиттева спільнота людей, котрі об'єднуються мотивами й обста-

винами. Серед них відокремлюються такі: вплив однієї і тієї ж інформації, заняття одним і тим же видом діяльності, наявність міжособистих контактів, одночасну участь в одному і тому ж педагогічному заході.

Дослідження доводить, що в ході клубного педагогічного процесу реальну аудиторію доцільно поділити на три частини: актив клубу, постійні відвідувачі, епізодичні відвідувачі.

Важливе значення для розуміння клубу як педагогічної системи має характеристика педагогічних факторів клубної роботи як сукупності засобів, форм і методів соціально-педагогічного впливу, які забезпечують реалізацію цілей і змісту виховання в умовах клубу.

В розділі аналізується сукупність факторів, що впливає на відвідування клубів залежно від дозвіллєвих послуг, віку, рівня освіти.

Таким чином, функціонування клубу як педагогічної системи розглядається у взаємодії суб'єкту виховання, визначеної сукупності специфічних засобів, форм і методів клубної роботи.

За даними експериментальних матеріалів, клубні методи виховання корелюються з загальнопедагогічними. В більшості випадків вони представляють собою педагогічні методи впливу, які перенесено в умови функціонування клубу.

Розгляд клубу як педагогічної системи в поєднанні з соціально-детермінованими цілями і змістом виховного процесу допомагає визначити шляхи трансформації вже існуючих засобів, форм і методів виховного впливу в умовах функціонування своєрідного соціального інституту, яким є сьогодні клуб.

У другому розділі **«Культурно-педагогічні основи діяльності іноваційних закладів культури клубного типу»** розглядаються результати дослідницько-експериментальної роботи з питань виз-

начення культурно-педагогічного потенціалу клубних закладів, введено робоче поняття цього терміну.

Проведена паспортизація 9 клубних закладів експериментальної бази дозволила виробити критерії оцінки діяльності ЗККТ та розподілити експериментальні клуби на три групи культурно-педагогічного потенціалу.

Використана методика обстеження допомогла виконати завдання дослідження, вивчити сутність та специфіку педагогічної діяльності обстежених закладів, особливості їх функціонування, проаналізувати методи та засоби побудови цілісної педагогічної системи організації дозвілля та культурної діяльності, вивчити педагогічний вплив іноваційних закладів на формування дозвіллєвих потреб населення.

Головний критерій діяльності клубів – змістовність – розглядався в декількох номінаціях.

Потужний потенціал клубних установ I групи дав можливість запроваджувати складні форми роботи тематичного напрямку, урізноманітнювати їх та надавати населенню платні послуги, а співпраця з громадськими організаціями підвищує якісний рівень клубних акцій.

Найвищий рівень освіти клубних працівників спостерігався в клубах, віднесених до I групи. В клубах II групи – їх втричі менше, в клубах III групи не зафіксовано взагалі.

Накопичені дані дозволили детально розглянути і проаналізувати матеріально-технічне забезпечення, яке відбувалося за територіально-адміністративними ознаками і тому кращі умови мали клубні установи I групи. Формування ж культурного потенціалу на селі йшло за залишковим принципом.

В результаті проведеної паспортизації клубних установ визначено конкретні індикатори діяльності усіх трьох груп стосовно змістовної діяльності, кадрового забезпечення та рухомої і неру-

хомої ресурсної бази закладів культури клубного типу.

Кількісні показники вказаних індикаторів враховано при створенні оптимальної моделі клубного закладу. Запропоновані дані можуть бути використані для перегляду показників груп по оплаті праці.

Згідно з програмою дослідження вивчено культурно-дозвіллєву роботу в експериментальних клубах. Для вирішення поставлених завдань проведено опитування 675 респондентів, зібрано емпіричні відомості. Для цього використано комплекс методів, які дозволили розкрити соціологічні аспекти проблеми.

Для збирання інформації про стан культурно-дозвіллєвої роботи використано методи спостереження та опитування.

Анкетування дозволило одержати якісні і кількісні показники роботи клубних закладів. Вивчено сутність і специфіку педагогічної діяльності, особливості функціонування традиційних та іноваційних закладів культури клубного типу.

ІЗККТ значну увагу в своїй діяльності приділяють поширенню просвітницької функції. Завдяки використанню різноманітних форм пізнавально-інформаційного напрямку населення має змогу задовольнити свої пізнавальні потреби.

Розгалужена мережа самодіяльних клубних формувань дозволяє впливати на формування художніх смаків і проводити змістовну роботу з естетичного виховання та допомагає відвідувачам розкривати творчі здібності.

При систематичній та цілеспрямованій роботі клуб здітний формувати та стимулювати широке коло потреб населення при відповідному матеріально-технічному забезпеченні.

Завдяки цим умовам більшу кількість заходів проводять клуби, віднесені до І групи культурно-педагогічного потенціалу, де набувають поширення активні форми роботи.

Недостатній матеріально-технічний потенціал в клубних зак-

ладах, віднесених до II та III групи культурно-педагогічного потенціалу, гальмує впровадження різноманітних заходів. Тобто, розгалужена індустрія дозвілля, більш якісний рівень кадрового потенціалу сприяють збільшенню та розмаїттю клубних акцій.

Опрацьований емпіричний матеріал засвідчує, що відвідувачі клубних установ I групи задоволені заходами, в той час як респонденти II та III групи в своїй більшості задоволення не отримують.

Пояснюється це тим, що клубні установи I групи організують свою діяльність як універсальні та багатофункціональні комплекси, маючи потужний ресурсний потенціал, який позитивно впливає на змістовну діяльність клубних закладів.

В іноваційних закладах комплексно використовують різноманітні засоби впливу, що є своєрідним критерієм кваліфікаційного рівня працівників клубів. Позитивно впливають на бажання відвідувачів прийти в клуб знову чітка організація заходу та порядок, які більш притаманні іноваційним закладам за рахунок високопрофесійного рівня, наявності штатних працівників та вимогливого ставлення до себе.

Значну роль в оцінці якісного рівня клубних акцій відіграють сприятливі умови для відпочинку та використання різноманітних дозвіллєвих об'єктів для нерегламентованого спілкування. Саме цьому питанню, як свідчать результати опитування, новостворені установи приділяють велику увагу.

На тривалість клубних заходів позитивно впливають умови для відпочинку та спілкування з друзями, можливість проявити себе, висловити свої думки, розкрити творчі здібності. Перелічені компоненти вміло використовують працівники іноваційних закладів.

Соціально-демографічні характеристики клубної аудиторії свідчать про те, що саме нові типи клубних закладів спроможні

задовольнити культурні потреби різних верств населення. Вони надають населенню широкий спектр культурних послуг як для жінок, так і для чоловіків, для відвідувачів різних рівней освіти та уподобань, роду діяльності.

Поряд з тим, значна частина клубних закладів, маючи резерви, недостатньо вивчають аудиторію, не докладають необхідних зусиль щодо удосконалення інфраструктури і задоволення культурних потреб різних прошарків населення і тим самим звужують сферу свого педагогічного впливу.

З результатів опитування видно, що населення в своїй більшості виступає проти комерціалізації закладів культури. Очевидно, це пов'язано з неплатіжеспроможністю населення та, частково, з наявністю стереотипних уявлень представників аграрних районів щодо принципів культурного обслуговування. Інші моделі економічної діяльності закладів культури, запропоновані в дослідженні, відштовхують населення своєю невизначеністю.

Як показало дослідження, значна частина населення надає переваги закладам культури універсального призначення. Особливо це стосується населення сіл, яке має досить обмежений вибір культурних послуг. Там, де є можливість вибору, виникає потреба в профілізації закладів.

Виявилося, що сільське населення відчуває низький рівень культурно-педагогічного потенціалу клубних закладів.

Таким чином, наявна інфраструктура соціально-культурної сфери не відповідає культурним потребам селян, які бажають відвідувати універсальні клубні заклади.

При побудові моделі ІЗККТ вивчалися мотиви щодо відвідування клубів. Очевидно, що клуби І групи мають більш різноманітний характер діяльності і значно ширший діапазон напрямків роботи. В клубах ІІ і ІІІ груп спостерігаються такі характерні риси,

як одноманітність та епізодичність педагогічного процесу. Негативно впливає на ставлення населення до клубу відсутність постійних зв'язків з громадськими організаціями та іншими соціальними інститутами.

В ході дослідження було визначено пріоритетні напрямки діяльності клубних закладів такі, як організація відпочинку та концертна діяльність.

Попередній аналіз дозволив зробити висновок, що працівники клубів не завжди оперативно реагують на зміни інтересів та потреб населення.

Як свідчать одержані результати, відвідувачі сільських клубів бажіють отримувати інформації більше, ніж ті спроможні запропонувати.

Анкетування дозволило одержати якісні і кількісні показники діяльності клубних закладів. Вивчено сутність і специфіку педагогічної діяльності, особливості функціонування традиційних та інноваційних закладів культури клубного типу. За допомогою спеціально розробленого інструментарію проведено одноразове опитування у визначеному масиві.

Всебічне вивчення об'єкту дослідження дозволило перевірити гіпотезу стосовно відповідності існуючих культурних потреб населення і культурно-педагогічного потенціалу закладів культури.

Для оцінки діяльності ІЗККТ з'ясовано функції сучасних клубів, обрано оптимальну модель клубної установи, створено реальну та перспективну моделі клубу.

Результати математичної обробки анкет і дані комплексної системи порівняльного аналізу використано для побудови оптимальної моделі сучасного клубу.

Всебічний аналіз діяльності згаданих закладів здійснено за допомогою комплексної системи порівняльного аналізу, що дозволило визначити кількісні показники діяльності інноваційних

закладів культури клубного типу відповідно до критеріїв культурно-педагогічного потенціалу.

Комплексна система порівняльного аналізу традиційних та новостворених закладів показала, що останні мають вищу соціальну значимість для суспільства, ніж клуби звичайні у зв'язку з тим, що в інноваційних закладах вдало поєднується виховання та відпочинок.

Слід відзначити, що розподіл між функціональними напрямками в ІЗККТ має більш планомірний та збалансований характер, чого не можна сказати про звичайні клуби, яким притаманний одноманітний характер діяльності.

ІЗЗКТ мають більш інтенсивний характер роботи, ніж традиційні клуби, вони здатні запропонувати значно більший вибір культурних послуг. Систематичність та цілеспрямованість функціонування ІЗЗКТ сприяє постійному впливу на об'єкт виховання.

При оцінці значимості клубних заходів слід відзначити наявність тематичних напрямків в ІЗККТ і відсутності таких в традиційних клубах.

Опрацьований емпіричний матеріал дозволяє зробити висновок: рівень якості культурно-педагогічної діяльності в ІЗККТ значно вищий, ніж в традиційних клубах.

Завдяки використанню різноманітних форм роботи працівники клубів надають можливості відвідувачам проявити себе і реалізувати потребу в самореалізації. Завдяки цьому пасивний глядач перетворюється на активного учасника і організатора заходів.

До позитивних педагогічних факторів належить також створення умов для спілкування і відпочинку відвідувачів та чітка організація заходів. Останне свідчить про відповідний професійний рівень майстерності клубних працівників.

Слід відзначити, що в традиційних клубах виявлено досить великий відсоток населення, який належить до потенційної ауди-

торії. Очевидно, не вивчені попити цієї частини та педагогічні умови, які б стимулювали населення до відвідування клубних закладів.

В ІЗККТ значна увага приділяється вивченню смаків та запитів аудиторії, завдяки чому значно більну кількість респондентів було залучено до участі в роботі клубних формувань.

Контент-аналіз літератури з питань культурно-дозвіллєвої діяльності за останні п'ять років показав, що за цей час створено близько 20 моделей організаційно-методичних форм іноваційних заладів культури клубного типу. Відповідно до визначальних ознак класифікації їх можна поділити на універсильні або спеціалізовані.

Як свідчать матеріали дослідження, серед новостворених установ домінують спеціалізовані, які складають 75%. Універсальні установи становлять лише 25%. Функціонування останніх пов'язане з відповідним високим якісним рівнем двох провідних критеріїв культурно-педагогічного потенціалу: ресурсного та кадрового забезпечення.

Відповідно до визначеної концепції, іноваційні моделі мають конкретні мотиви і спрямовані на створення комплексу умов для вирішення генеральних завдань. Треба відзначити такі характерні риси іноваційних моделей, а саме: перехід до високопріоритетних цільових структур діяльності, радикально оновлений зміст роботи, підвищення якісних та кількісних характеристик та показників, інтеграція організаційних структур, підвищення рівня кадрового складу.

Особливе місце відводиться цілеспрямованому технологічному переоснащенню всіх етапів педагогічної діяльності.

Базуючись на загальнопедагогічних принципах та емпірічному матеріалі зроблено спробу визначити принципи діяльності іноваційних закладів культури клубного типу:

1. Пинцип комплексності.

2. Принцип системності та цілеспрямованості.

3. Принцин суспільної інтегрованості.

4. Пинцип творчого самовизначення.

5. Принцип науковості.

Побудова іноваційної моделі неможлива без визначення провідних закономірностей її функціонування.

Вони передбачають наявність високого рівня культурно-педагогічного потенціалу, який визначається поліфункціональністю та інтенсивним характером роботи, суспільною інтеграцією, взаємозв'язками з іншими організаціями та закладами, використанням нетрадиційних джерел фінансування.

За результатами проведеного дослідження розроблено практичні рекомендації по створенню та впровадженню ІЗККТ.

Впровадження запропонованої моделі культурно-освітнього центру передбачає послідовну реалізацію декількох організаційних етапів. Це:

1. Підготовка засновниками культурно-освітнього центру пакету документів стосовно його організації та діяльності, в якому зафіксовано рішення владних структур щодо створення подібного центру та визначення соціальних інститутів, які будуть забезпечувати його діяльність.

2. Визначення структурних підрозділів, функціональних напрямків діяльності, змісту, форм та методів роботи іноваційного закладу.

3. Підбір кадрів культурно-освітнього центру, формування штатного розкладу та визначення посадових окладів працівників.

4. Розробка цільових комплексних програм і планів роботи культурно-освітнього центру з урахуванням результатів опитування населення.

5. Складання економічної концепції іноваційного закладу,

відповідного бізнес-плану (кошторис прибутків та витрат, визначення нормативів, економічних показників, джерел фінансування).

6. Розробка заходів, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази центру, розвиток його інфраструктури, завдань.

Діяльність культурно-освітнього центру вимагає переосмислення та перегляду функцій працівників культури та інших соціальних інститутів, переорієнтування відповідно до роботи центру та його завдань.

Важлива роль у цьому напрямку належить працівникові культури, який в нових умовах соціокультурної ситуації змінює свій статус і виконує роль соціального педагога.

Соціально-психологічним умовам культурно-виховного процесу притаманні діалогічний стиль взаємовідносин між суб'єктами педагогічної взаємодії, гуманістичні стосунки, можливість задовольнити свої культурні та освітні потреби.

Необхідною умовою самореалізації особистості виступають: інтегрована система взаємовливів, обмін інформацією, емоціями та почуттями, духовними цінностями і моральними орієнтирами.

В процесі дослідження визначено п'ять принципів діяльності інноваційних закладів культури клубного типу та сформульовано провідні закономірності їх функціонування.

Матеріали дослідження засвідчуть, що в сучасних умовах клубні заклади мають потенційні можливості для перетворення їх у громадські центри регіону, основою діяльності яких стає культурологічна спрямованість.

Саме клубні заклади можуть стати інстументом соціалізації населення, місцем, де реалізується культуротворча функція держави та завдання національного виховання.

Ці процеси викликають якісне оновлення змісту форм та

методів роботи клубу, переорієнтації його діяльності на позиції соціальної педагогіки.

Життедіяльність клубу в значній мірі залежить від того, наскільки ефективно сучасний заклад культури працює над формуванням ціннісних орієнтацій.

Для з'ясування сутності педагогічної системи ІЗККТ розкрито важливість кожного компоненту, їх взаємозв'язок та обумовленість дій соціальних педагогів.

Таким чином, в сучасних умовах особливого значення набувають питання змін у профільній діяльності та асортименті послуг, що надають клуби, приведення їх у відповідність до потреб і пріоритетів дозвіллєвої діяльності населення, яка зазнала істотних змін.

Створення спеціалізованих та універсально-комплексних закладів культури клубного типу допоможе збільшити кількість відвідування населенням цих установ, перетворити їх на активний засіб проведення державної політики у гуманітарній сфері.

Як показали матеріали дисертаційного дослідження, існуюча традиційна мережа клубних закладів неспроможна вирішити проблеми суспільного виховання у сфері вільного часу.

Тому найгостріша проблема сьогодення з питань організації дозвілля потребує кардинальних заходів до вдосконаленню та переорієнтації і оновленню існуючої мережі.

Головною умовою виходу з кризового становища можуть стати нові організаційно-методичні форми, які забезпечать системний підхід до форм суспільного організованого дозвілля.

Специфіка діяльності клубу як соціального інституту, діяльність якого спрямована на вирішення проблеми раціональної організації дозвілля, задоволення і подальший розвиток інтересів та потреб кожної особистості, неможлива без узгодження цих інтересів з суспільними та доведення їх до соціально значу-

щих. Тому соціальне замовлення суспільства сучасному клубу, зростання його соціального іміджу можливе лише за умов створення і запровадження гнучких форм організації клубного виховного процесу, інтенсифікації діалогічного спілкування, надання відвідувачам можливостей для максимальної реалізації свого творчого потенціалу в сфері клубної діяльності.

Цим вимогам відповідає оновлена педагогічна система інноваційних закладів культури клубного типу.

Запропонована педагогічна система буде ефективною лише з урахуванням аналізу конкретних умов діяльності конкретного культурно-освітнього закладу.

Вивчення теоретичних основ педагогічних процесів та експериментальна робота забезпечить ефективність запропонованої методики.

В роботі зроблено спробу обгрунтування та запровадження іноваційних закладів культури клубного типу.

Однак, проблему новостворених закладів клубного типу не вивчено, вона чекає нових досліджень, завдяки яким з'явиться можливість змінити імідж існуючих сучасних клубів та продовжити пошук нових форм свого буття.

Сказане вище свідчить про те, що висунута в дослідженні гіпотеза доведена, поставлені в ньому завдання знайшли вирішення.

Основний зміст дисертаційної роботи відображено у наступних публікаціях автора:

1. Про діяльність центрів культури та дозвілля по організації культурного обслуговування та змістовного дозвілля населення / /Інформаційний центр з питань культури та мистецтва. Випуск

12/8. – К.: 1991, — 7 с.

2. Шляхи модернізації та моделювання сучасних закладів культури клубного типу// — К.: Вид. ІПК, 1997 р. – 12 с.

3. Проблеми вдосконалення діяльності сучасних закладів культури //Донецьк, Вид. ДОУНБ, 1997 р. – 8 с.

Самойленко Н.В. Шляхи моделювання іноваційних закладів культури клубного типу як педагогічної системи.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка. Київський державний інститут культури, м. Київ, 1997 р.

Захищається теоретико-експериментальне дослідження, яке обгрунтовує практичну ефективність іноваційних клубних закладів, їх моделювання в новій соціокультурній ситуації. Пропонується прогностична модель сучасного комплексного закладу культури клубного типу. Визначено критерії її діяльності.

Самойленко Н.В. Пути моделирования инновационных учреждений культуры клубного типа как педагогической системы.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. Киевский государственный институт культуры, г, Киев, 1997 г.

Защищается теоретико-экспериментальное исследование, которое обосновывает практическую эффективность инновационных клубных учреждений, их моделирования в новой социокультурной ситуации. Предложена оптимальная модель современного универсального учреждения культуры клубного типа. Установлены критерии ее деятельности.

Samoilenko Nelli Vasilyevna Innovatory establishments of club type as a pedagogica system.

The thesis for degree of candidate of pedagogical science onspeciality 13.00.05 – social pedagogics, Kyiv State Institute of Culture, Kyiv, 1997.

The present theoretic-experimental investigation proves practical effectiveness of innovatory establishments in a new social-cultural situation.

The optimal model of modern universal establishments of club type and the new pedagogic system of innovatory establishments are defended. The criteria of their activity are defined.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: іноваційні заклади культури, культурно-педагогічний потенціал, культурно-освітній центр, міжгалузева кооперація та інтеграція, педагогізація середовища.